

Przemysław Bartosik*

Regionalne Towarzystwo Historyczne Ziemi Wałeckiej

DZIAŁALNOŚĆ URZĘDU BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO WOBEC BYŁYCH CZŁONKÓW WILEŃSKIEJ ARMII KRAJOWEJ W POWIECIE WAŁECKIM W LATACH 1947–1952

Na początku drugiego kwartału 1948 r. w Wydziale II Departamentu III Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego¹ podjęto działania w celu sporządzenia struktury siatki wileńskiej konspiracji. Postanowiono przeprowadzić ogólnopolską akcję przeciw Wilnianom, której efektem miała być dekonspiracja i rozbicie siatki. Zamierzano zewidencjonować wszystkich Wilnian przebywających na terenie Polski. W wyniku selekcji miała powstać lista zaangażowanych w działalność konspiracyjną i partyzancką podczas II wojny światowej. Jak podaje Piotr Niwiński, „w stosunku do nich wszystkich miano rozpocząć pracę operacyjną, której efektem miało być odtworzenie struktury Okręgu Wileńskiego, a następnie, poprzez przesłuchania i zwerbowanie agentury, »wyluskanie« aktywnie działających ciągle konspiratorów”². Jak wynika ze ściśle tajnego raportu specjalnego sporządzonego w lipcu 1948 r. przez kierownika PUBP w Wałczu ppor. Piotra Stelmaszczuka oraz funkcjonariusza UB sierż. Bernarda Ogdowskiego, na terenie powiatu wałeckiego przebywała spora grupa osób pochodzących z Wilna i okolic. Jako przykład podano gminę Lubiesz, gdzie autorytetem i zaufaniem cieszył się wśród miejscowej ludności były wójt gminy o nazwisku Sygnatowicz (nie ustalono

---

* Przemysław Bartosik – doktor nauk humanistycznych w zakresie historii, prezes Regionalnego Towarzystwa Historycznego Ziemi Wałeckiej. Autor monografii pt. *Życie polityczne Wałcza i okolic w latach 1945–1990*. Redaktor rocznika popularnonaukowego „Studia i materiały do dziejów ziemi wałeckiej”. Organizator konferencji naukowej zatytułowanej „Dzieje ziemi wałeckiej na przestrzeni wieków”.

¹ Szerzej o strukturze Wydziału II Departamentu III MBP zob. w: R. Terlecki, *Miecz i tarcza komunizmu. Historia aparatu bezpieczeństwa w Polsce 1944–1990*, Kraków 2007, s. 350–351; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, tom I, 1944–1956*, red. K. Szwaagrzyk, Warszawa 2005, s. 29.

² „Akcja X”, obejmująca swym zasięgiem wszystkich Wilnian, miała rozpocząć się 1 lipca 1948 roku. Szczegółowo o tej akcji pisze P. Niwiński, *Działania komunistycznego aparatu represji wobec środowisk kombatanów wileńskiej AK 1945–1980*, Warszawa 2009, s. 67 i n.

imienia). Odnotowano, że w dniu 3 maja tr. wykrzykiwał pod wpływem alkoholu „niech żyje Trzeci Maj”. Zainteresowano się również innymi mieszkańcami Lubiesz, m.in. Wincentym Sosnowskim. Wkrótce postanowiono sporządzić wykaz dla całej ludności powiatu przybyłej z Wileńszczyzny oraz opracować ogólny plan sieci agenturalnej z wytypowaniem kandydatów na werbunek włącznie. Większość byłych członków wileńskiej AK zostało ujawnionych przez komisję amnestijną przy PUBP w Wałczu w 1947 roku. Starano się ustalić miejsce zamieszkania oraz pracy danego „figuranta”, zajmowane stanowisko, przynależność partyjną (działalność polityczna), organizacyjną w AK (członkostwo, od którego roku) oraz obrany pseudonim. Poprzez agenturę próbowano także ustalić kontakty koleżeńskie i towarzyskie danej osoby³. Oprócz członków AK rozpracowywano także

³ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Szczecinie (dalej IPN Sz), sygn. 00103/234/4. Raport specjalny do Naczelnika Wydziału III WUBP w Szczecinie z 20.7.48 r., k. 365. Z terenu miasta Wałcz byli to: Irena Wielogórska – bezpartyjna, pełniła funkcję kierownika sekcji kobiecej oraz referentki łączności w obwodzie „Mielizna”; Anatol Gonczarek (Gonczaruk) – bezpartyjny, kierownik w Państwowej Centrali Handlowej w Wałczu, pełnił funkcję drużynowego w 27 Dywizji Wołyńskiej; Michał Chłodziński – bezpartyjny, referent przemysłowy w Powiatowym Zarządzie Gminnej Spółdzielni w Wałczu, dowódca plutonu nr 7 w obwodzie „Kamień”; Bolesław Adamczyk – bezpartyjny, malarz u prywatnego majstra malarskiego, służył w oddziale „Sokoła”; Stanisław Walczak – członek PZPR, wcześniej w PPS, magazynier laborant w Polskich Zakładach Zbożowych w Wałczu; Mirosław Kruklikiewicz – bezpartyjny, księgowy w Powszechnej Spółdzielni Spożywców w Wałczu; Józef Głęb – członek PZPR, wcześniej w PPS, nauczyciel Szkoły Podstawowej nr 2 w Wałczu; Ryszard Wielogórski – bezpartyjny, buchalter w Polskich Zakładach Zbożowych w Wałczu, zastępca dowódcy plutonu gońców, zastępca dowódcy oddziału dywersyjnego AK; Franciszek Joachimiak – bezpartyjny, kierownik transportu w Powiatowym Zarządzie Gminnych Spółdzielni w Wałczu; Zygmunt Laskowski – bezpartyjny, na utrzymaniu ojca; Józef Kowalak – członek PZPR, wcześniej w PPS, asesor sądowy w Prokuraturze Okręgowej w Wałczu; Ryszard Kupiec – bezpartyjny, właściciel zakładu szewskiego, łącznik między placówką „Ryki” a plutonem dywersyjnym „Orlika”; Feliks Gawda – bezpartyjny, robotnik w Spółdzielni Mleczarsko-Jajczarskiej w Wałczu; Tadeusz Kozyra – bezpartyjny, rachmistrz w Zjednoczeniu Energetycznym w Wałczu; Bogdan Waszczuk – bezpartyjny, urzędnik w Powszechnym Zakładzie Ubezpieczeń Wzajemnych w Wałczu; Józef Miściorak – bezpartyjny, urzędnik w Komunalnej Kasie Oszczędności w Wałczu; Stanisław Jurczys – bezpartyjny, strażnik ochrony leśnej w Dyrekcji Lasów Państwowych; Józef Kędziora – bezpartyjny, pracownik Urzędu Skarbowego w Wałczu; Wiktor Olszakowski – bezpartyjny, bez pracy; Czesław Markiewicz – bezpartyjny, referent wojskowy w Starostwie Powiatowym w Wałczu, członek placówki „Sędziszów”; Piotr Borkacki – bezpartyjny, woźny w Powszechnej Spółdzielni Spożywców w Wałczu; Benjamin Wróblewski – bezpartyjny, referent planowania w Powiatowym Zarządzie Gminnych Spółdzielni w Wałczu; Leonard Zieleniecki – bezpartyjny, bez stałego miejsca zatrudnienia; Henryk Fryauf – bezpartyjny, traktorzysta w Stacji Technicznej Obsługi Rolniczej w Wałczu; Stanisław Wiszniewski – bezpartyjny, mechanik tartaku w Kłębowcu; Jan Szatarow – bezpartyjny, elektromonter w Zjednoczeniu Energetycznym w Wałczu; Mikołaj Łukasiewicz – bezpartyjny, pracownik Rzeźni Miejskiej w Wałczu; Mieczysław Jankowski – bezpartyjny, elektromonter w Zjednoczeniu Energetycznym w Wałczu; Antoni Sadowiński – bezpartyjny, pisarz w Wojskowym Przedsiębiorstwie Budowlanym; Bogdan Romanowski – bezpartyjny, telefonista w Urzędzie Pocztowym w Wałczu; Mieczysław Sadowiński – bezpartyjny, biuralista w Zarządzie

dwóch byłych wyższych „urzędników sanacyjnych” zatrudnionych w Okręgowym Zjednoczeniu Rozdzielczym w Wałcu. Byli to Wacław Próchniak, do 1939 r. kierownik Wydziału Urzędu Wojewódzkiego w Brześciu nad Bugiem, oraz Mikołaj Szuracki, były kierownik Elektrowni w Brześciu. Obaj należeli do PZPR, wcześniej związani byli z PPS. Inwigilowano także 13 „oficerów sanacyjnych”: Zbigniewa Horoszewicza – leśniczego w Nadleśnictwie Lasów Państwowych w Nakielnie, Witolda Świerczewskiego – urzędnika w Narodowym Banku Rolnym w Wałcu, Bronisława Orłowskiego – referenta prawno-administracyjnego w Starostwie Powiatowym w Wałcu, Antoniego Gentnera – powiatowego lekarza weterynarii w Starostwie Powiatowym w Wałcu, Ireneusza Kobielskiego – komisarza ziemskiego w Starostwie Powiatowym w Wałcu, Józefa Jakimowicza – kierownika referatu Przemysłu i Handlu w Starostwie Powiatowym w Wałcu, Feliksa Borowca – sekretarza w Wydziale Powiatowym w Wałcu, Mariana Kwiatkowskiego – zawiadowcę stacji w Polskich Kolejach Państwowych w Wałcu, Jana Zarskiego – kierownika technicznego w Technicznej Obsłudze Rolniczej w Wałcu, Leona Czerwienia – kierownika administracyjnego w Technicznej Obsłudze Rolniczej w Wałcu, Karola Szyperskiego – pracownika kancelarii adwokackiej w Wałcu, Józefa Tropaczyńskiego – powiatowego instruktora ośrodków maszynowych w Technicznej Obsłudze Rolniczej w Wałcu, Szymona Gałkowskiego – notariusza w Sądzie Okręgowym w Wałcu, oraz Zygmunta Lipowskiego – kasjera w Urzędzie Skarbowym w Wałcu⁴.

Szczegółowy plan operacyjny przedstawił referent Sekcji II Wydziału III PUBP w Wałcu, sierż. Bernard Ogdownski. Planowano wykonać następujące przedsięwzięcia:

1. *Przez posiadaną agenturę przeprowadzić wywiad, celem ustalenia dalszych członków brygad wileńskich.*
2. *Przez posiadaną agenturę przeprowadzić wywiad, celem ustalenia miejsca pracy figurantów.*
3. *Po ustaleniu zgodnie wg kompetencji referatu obsługującego dany obiekt, czy też instytucję poddać obserwacji agenturalnej, celem uzyskania kontaktów figurantów zagadnienia (towarzyskich, czy też organizacyjnych).*

Miejskim w Wałcu. O „elementach bandyckich” i „dezterach z Wojska Polskiego” informował w swoich raportach dekadowych kierownik PUBP w Wałcu. Np. w raporcie za okres od 7 do 17 kwietnia 1947 r. wymienił byłych członków AK o ps. Kazik, Góral i Saba. Zob.: tamże, 00103/212, t. 2. Raport dekadowy do szefa Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Szczecinie z 17.4.1947 r., k. 66. Zachowały się opinie nt. byłych członków AK. Np. Henryk Fryauf był „politycznie niepewny”, złożył jednak podanie o przyjęcie do Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Zob.: tamże, 00103/234/4. Pismo szefa PUBP w Wałcu do Rejonowej Komendy Uzupełnień w Szczecinku z 19.6.1948 r., k. 368.

⁴ AIPN Sz, 00103/234/4. Imienny wykaz figurantów zagadnienia sanacyjnego z uwzględnieniem punktów zawartych w piśmie waszym z dnia 18 X 1949 r., k. 378-380.

4. *W miejscowościach gdzie zamieszkuje większa ilość osób pochodzących z Wileńszczyzny podstawić agenturę, celem ustalenia obecnej działalności.*
5. *W środowiskach wileńskich przejawiających wrogą działalność typować kandydatów na werbunek oraz przesłać plan werbunku do zatwierdzenia przez Naczelnika Wydz. III-go WUBP – Szczecin.*
6. *O przebiegu rozpracowania zagadnienia podawać w sprawozdaniach dekadowych po linii Sekcji II. Wydz. III-go.*
7. *W sprawozdaniach miesięcznych należy przesłać, celem zatwierdzenia przez Naczelnika Wydz. III. plan rozpracowania po linii zagadnienia wileńskiego⁵.*

Wykaz byłych członków wileńskiej AK w pozostałych miejscowościach powiatu waleckiego przedstawiał się następująco: **Człopa:** Jan Kłopotek – bezpartyjny (wydalony z PPR), rolnik; Stefan Kupiec – członek PZPR, wcześniej w PPS, magazynier w Miejscowym Przemysle Drzewnym; Tadeusz Sauel („oficer sanacyjny”) – członek PZPR, wcześniej w PPS, nadleśniczy w Nadleśnictwie Lasów Państwowych w Człopie⁶. **Jastrowie:** Witold Ślusarczyk – bezpartyjny, mechanik w prywatnym warsztacie mechanicznym, szeregowy w oddziale „Szpaka”; Konstanty Kolikow – bezpartyjny, mechanik w prywatnym warsztacie mechanicznym, łącznik w AK; Zygmunt Nazarewicz – bezpartyjny, przewoźnik drewna, komendant „podobwodu”; Antoni Worony – członek PZPR, wcześniej w PPS, kasjer w Zarządzie Miejskim w Jastrowiu; Teofil Szafranski – członek PZPR, wcześniej w PPS, dyrektor w Państwowym Gospodarstwie Rolnym Zespół Zimne (ujawniony jako wyższy „urzędnik sanacyjny” na stanowisku agronoma Izby Rolniczej przy Wojewódzkim Urzędzie w Poznaniu); Jan Jamiołkowski – członek SL, nadleśniczy w Nadleśnictwie Lasów Państwowych w Płytnicy (ujawniony jako komisarz Ochrony Lasów przy Ministerstwie Leśnictwa)⁷. **Gmina Hanki:** Tadeusz Szczęśniak – członek PZPR, wcześniej w PPR, buchalter w Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”, aresztowany i skazany na 2 lata więzienia za działalność w AK, zwolniony w wyniku amnestii⁸. **Gmina Kłębowiec:** Mirosław Górski – bezpartyjny, właściciel gospodarstwa rolnego o wielkości 10 ha; Stanisław Baran – członek PZPR, wcześniej w PPR, traktorzysta w Państwowym Gospodarstwie Rolnym Zespół Witankowo; Edmund Schlichting – członek PZPR, wcześniej w PPS, magazynier majątku Wiesiołka w Państwowym Gospodarstwie Rolnym Zespół Witankowo, szeregowy w oddziale „Sokoła”; Julian Kowalski –

⁵ Tamże, Plan operatywnych przedsięwzięć po linii zagadnienia wileńskiego dla PUBP Wałcz z 1949 r., k. 360.

⁶ Tamże, Imienny wykaz figurantów zagadnienia sanacyjnego z uwzględnieniem punktów zawartych w piśmie waszym z dnia 18 X 1949 r., k. 380.

⁷ Tamże.

⁸ Tamże, k. 381.

członek SL, kierownik sklepu w Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”; Władysław Fatyga – członek PZPR, wcześniej w PPS, rządcą majątku Wiesiółka w Państwowym Gospodarstwie Rolnym Zespół Witankowo, przebywał 4 miesiące w areszcie PUBP we Włoszczowej; Jan Rola – bezpartyjny, właściciel gospodarstwa rolnego⁹. **Gmina Lubiesz:** Mieczysław Roszczyk – członek SL, rządcą majątku Nakielno w Państwowym Gospodarstwie Rolnym Zespół Łubno; Wincenty Sosnowski – bezpartyjny, właściciel gospodarstwa rolnego o wielkości 15 ha; Stanisław Żubrycki – bezpartyjny, rolnik; Józef Sosnowski – bezpartyjny, wcześniej w PSL, rolnik; Czesław Markiewicz – bezpartyjny, rolnik; Mieczysław Sudnikiewicz – woźny w Zarządzie Gminnym; Zbigniew Horoszewicz – członek PZPR, wcześniej w PPS, leśniczy w Nadleśnictwie Lasów Państwowych w Nakielnie (ujawniony jako „oficer sanacyjny”); Franciszek Janowiak – bezpartyjny, zastępca kierownika gorzelnii w Państwowym Gospodarstwie Rolnym w Próchnowie (ujawniony jako „oficer sanacyjny”); Józef Petlik – członek PZPR, wcześniej w PPS, kasjer w Państwowym Gospodarstwie Rolnym Zespół Marcinkowice (ujawniony jako „obszarnik” – wg UB posiadał majątek, który nabył przez zawarcie związku małżeńskiego); Feliks Majewski – członek PZPR, wcześniej w PPS, administrator zespołu w Państwowym Gospodarstwie Rolnym Zespół Marcinkowice (ujawniony jako „obszarnik” – według UB posiadał w czasie okupacji majątek ziemski w miejscowości Żeronice, powiat Kutno)¹⁰. **Gmina Mielęcin:** Franciszek Skulimowski – członek SL, rolnik, sekcyjny w oddziale „Gazdy”; Zbigniew Opid – członek PZPR, wcześniej w PPS, podleśniczy w Nadleśnictwie Lasów Państwowych w Trzcinnie; Zenon Kryszczyński – członek PZPR, wcześniej w PPR, nadleśniczy w Nadleśnictwie Lasów Państwowych w Trzcinnie¹¹. **Gmina Róża:** Jan Król – członek PZPR, wcześniej w PPR, kierownik Szkoły Podstawowej w Leżenicy; Józef Ćwiek – członek PZPR, wcześniej w PPR, sekretarz gminny w Komitecie Gminnym PZPR w Sypniewie, służył w brygadzie lotnej; Szczepan Banas – bezpartyjny, pracownik najemny; Stanisław Leski – członek PZPR, wcześniej w PPS, nauczyciel; Stefan Sadkowski – członek PZPR, wcześniej PPS, administrator w Państwowym Gospodarstwie Rolnym Zespół Nowy Dwór; Jan Wolsztęgier – bezpartyjny, księgowy w Państwowym Gospodarstwie Rolnym Zespół Nowy Dwór (ujawniony jako „oficer sanacyjny”)¹². **Gmina Stara Łubianka:** Marian Kaspruk – członek PZPR, wcześniej w PPS, podleśniczy w Nadleśnictwie Lasów Państwowych w Zdrojowej Górze k. Piły; Lucjan Michel – bezpartyjny, robotnik w Elektrowni Koszyce; Stanisław Głowacki – bezpartyjny, listonosz; Bolesław No-

⁹ Tamże.

¹⁰ Tamże, k. 381–382.

¹¹ Tamże, k. 382.

¹² Tamże.

wicki – członek SL, zatrudniony w Inspektoracie Szkolnym, dowódca kompanii; Eugeniusz Kwieczka – bezpartyjny, rolnik; Feliks Marzec – bezpartyjny, rolnik; Michał Kłos – członek SL, rolnik; Edward Poszwa – bezpartyjny, administrator tartaku w Dyrekcji Lasów Państwowych w Szczecinku; Franciszek Zadranowicz – bezpartyjny, zatrudniony w Zarządzie Miejskim w Pile; Jan Keller – członek PZPR, wcześniej w PPR, nadleśniczy w Nadleśnictwie Lasów Państwowych w Dobrzycy (ujawniony jako „wyższy urzędnik sanacyjny”)¹³. **Gmina Sypniewo:** Julian Daczuk – bezpartyjny, księgowy w Państwowym Gospodarstwie Rolnym Zespół Motarzewo; Bronisław Krzysztoń – bezpartyjny, podleśniczy w Nadleśnictwie Lasów Państwowych w Motarzewie; Jan Krywko – członek PZPR, wcześniej w PPR, nadleśniczy w Nadleśnictwie Lasów Państwowych w Motarzewie; Adolf Kucharski – bezpartyjny, rolnik¹⁴. **Gmina Szwecja:** Antoni Litwinowicz – bezpartyjny, rolnik; Edward Baryła – członek SL, nauczyciel; Bronisław Stachelik – bezpartyjny, robotnik leśny w Nadleśnictwie Lasów Państwowych w Trzebieszkach (według UB wziął udział w 8 „napadach”); Edmund Sakowicz – robotnik w Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”¹⁵; Stanisław Farbowski – członek PZPR, wcześniej w PPS, nadleśniczy w Nadleśnictwie Lasów Państwowych w Trzebieszkach (ujawniony jako „oficer sanacyjny”)¹⁶. **Gmina Trzebin:** Mieczysław Gromadzki – członek PZPR, wcześniej w PPS, rządcą majątku w Państwowym Gospodarstwie Rolnym Zespół Czaplice; Władysław Kędzior – członek PZPR, wcześniej w PPR, rolnik, szeregowy pod dowództwem „Sienkiewicza”; Lucjan Piotrowski – członek PZPR, wcześniej w PPR, rolnik¹⁷.

¹³ Tamże, k. 382–383.

¹⁴ Tamże, k. 383.

¹⁵ Edmund Sakowicz – ur. w 1926 r. w Wilnie; w październiku 1945 r. zamieszkał w Brzeźnicy gm. Szwecja, gdzie pracował w gospodarstwie domowym przy rodzicach. Bezpartyjny, w czasie okupacji drużynowy AK pod ps. Piłka i Rakietka. Z oświadczenia spisanego przez komisję amnestijną w 1947 r. wynika, iż Sakowicz wstąpił do AK w 1943 roku. O swojej działalności w Wilnie tak relacjonował: „[...] Dowódcą naszym był »Grom«, nazwiska nie znam, był on D-cą Brygady. Po pewnym wypadzie na niemiecki samochód, którego chcieliśmy Niemcom zabrać, zostało dwóch członków naszej organizacji schwytani, jeden był ranny, a drugi zwiął. [...] Potem także w domu już nie przebywałem, zmieniłem nazwisko [Sokołowski – P.B.] i ukrywałem się u kolegów, którzy to należeli też do tej organizacji, pseudonimy ich »Smagły« – nazwiska jego nie pamiętam, drugi »Goryl« Kosiński Henryk. [...] Podczas ukrywania się robiliśmy wypadki na organizację niemiecką T.O.T. Trwało to cały czas aż do powstania wileńskiego 6.6.44 r. Potem żeśmy prowadzili walki terenowe i uliczne z Litwinami i Niemcami. Po okrążeniu osiem i pół tysiąca Niemców czekaliśmy na przyjsie armii sowieckiej [...]. Po pewnym czasie zostałem aresztowany i wywieziony do Rosji, po jedenastu miesiącach zostałem zwolniony, wróciłem do rodziny do Wilna, gdzie dłuższy czas chorowałem [...]”. Zob.: tamże. Odpis oświadczenia Edmunda Sakowicza z 14.4.1947 r., k. 362–363.

¹⁶ Tamże, k. 383.

¹⁷ Tamże, Nie odnotowano członków wileńskiej AK w Tucznie, Mirosławcu oraz w gminie Dębołęka.

UB próbowało uzasadnić motywy rozpracowywania „wrogiego elementu”, jakim w propagandowy sposób określono Wilnian:

[...] na terenie całego kraju rozwinęła swą działalność tzw. grupa „Wileńska”, w skład której wchodzi repatriowani członkowie b. Okręgu Wileńskiego AK. Działalność ta w ostatnim okresie nosi charakter wybitnie wywiadowczo-szpiegowski, oraz dywersyjno-terrorystyczny, nie mniej jednak w grupie Wileńskiej istniały zorganizowane komórki zajmujące się działalnością dywersyjną zbrojną, które stanowiły jednocześnie rezerwy dla kontrwywiadu. Członkowie wspomnianego Okręgu w całej swej masie repatriowały na tereny Polski, po czym przystąpili w różnych formach do dalszej konspiracyjnej pracy, nie korzystając z żadnej akcji amnestyjnej, nie ujawniając się. [...] Element przybyły z terenu Wileńszczyzny jest wrogo ustosunkowany do Demokracji Ludowej i Rządu w Polsce sabotując pracę w różnorodnych gałęziach przemysłu, chcąc zahamować rozwój przemysłu i gospodarki oraz stoją na usługach obcego wywiadu¹⁸.

Ważną kwestią dla UB było pozyskanie do współpracy osób wywodzących się ze środowiska wileńskiego. Jednym z kandydatów był Wincenty Sosnowski, ówczesny sekretarz gminy w Lubiesz. Jego werbunek argumentowano w następujący sposób:

Ob. Sosnowski Wincenty zna poważną ilość członków AK Brygad Wileńskich, z którymi razem przebywał na terenie Wileńszczyzny i obecnie posiada możliwości nawiązania kontaktów z b. członkami Brygad Wileńskich, których największa ilość osiedliła się w gm. Lubiesz pow. Wałcz. W związku z tym, iż Sosnowski Wincenty może dać duże usługi w rozpracowaniu oraz współpracy z Organami Bezpieczeństwa, postanowiono go wszechstronnie opracować po czym zawerbować¹⁹.

Nie wiadomo, czy udało się pozyskać Sosnowskiego do współpracy. Pewnych informacji dostarczał bezpiece informator (tajny współpracownik) o ps. Zew, który donosił na Benjamina Wróblewskiego²⁰.

¹⁸ Tamże, Wstępny plan opracowania zagadnienia Wileńskiego z 1949 r., k. 370.

¹⁹ Tamże, k. 372. Wszelkie działania nadzorował w tym czasie kierownik PUBP w Wałcu, por. Tadeusz Chumek. Na kontakcie PUBP w Wałcu był m.in. informator o ps. Walter (Czesław Krywko). Opracowywano dla niego plany pracy, które wcześniej uzgadniano z „centralą”. Zob.: P. Niwiński, *Działania komunistycznego*, s. 173.

²⁰ AIPN Sz, 00103/234/4. Doniesienie TW „Zew” z 1948 r., k. 364. B. Wróblewski miał przysięgać na wierność AK oraz „że przyjdzie czas to zrobi swoje, pokaże jak on umie bić i pomóc się za swoje krzywdy”. B. Wróblewskiego planowano aresztować w 1951 r. na polecenie kierownika WUBP w Koszalinie. Zob.: tamże. Pismo do szefa PUBP w Wałcu z 7VII1951 r., k. 423.

Rozpracowania Obiektowe (RO) „Zdraycy”, „Wschód” i „Senatorzy”

Waleckich Wilnian postanowiono rozpracować w ramach trzech spraw o kryptonimach „Zdraycy”²¹, „Wschód” i „Senatorzy”. Prowadzeniem RO zajął się referent Wydziału III Sekcji II WUBP w Koszalinie, Teodor Gogol. Do wykonania przedsięwzięć operacyjnych zobowiązany został funkcjonariusz PUBP w Wałczu, sierż. Roman Olszewski. W stosunku do Wilnian planowano m.in. przeprowadzić wszechstronny wywiad środowiskowy oraz uzyskać materiały kompromitujące. Wytypowano dwóch kandydatów na werbunek: Zygmunta Nazarewicz i Bolesława Nowickiego²². Obiektowe rozpracowanie byłych „oficerów sanacyjnych” otrzymało kryptonim „Senatorzy”. Na „szkodę Państwa Demokracji Ludowej” mieli rzekomo działać: Leon Czerwień, Teodor Romanowski, Marian Kwiatkowski, Mikołaj Tamm, Jan Wolsztęgie, Jan Drzorski, Władysław Lemanowicz, Jan Szociński, Stefan Tondera, Zbigniew Horoszewicz oraz Bronisław Orłowski²³. T. Gogol stwierdził w sposób propagandowy, iż „wymienieni osobnicy byli na usługach sanacji do 1939 r. i zajmowali odpowiednie stanowiska w Armii Sanacyjnej, gdzie byli wychowywani w duchu wrogim do mas pracujących Narodu Polskiego, innych Narodów miłujących swoją wolność”²⁴.

W kilka miesięcy później byli członkowie wileńskiej AK przebywający na terenie powiatu waleckiego zostali objęci odrębną sprawą obiektową o kryptonimie „Tysiąc”. Ponownie ustalano miejsce zamieszkania i pracy „figurantów”, ich „nałogi i przyzwyczajenia” oraz stosunek do ówczesnego ustroju. Stwierdzono tendencyjnie po raz kolejny, iż „w/w członkowie tak ujawnieni jak i nieujawnieni (...) nie zaprzestali swojej wrogiej działalności w stosunku do Państwa Ludowego,

²¹ RO „Zdraycy” było rozpracowaniem wstępnym, prowadzonym przez funkcjonariuszy WUBP w Szczecinie.

²² Tamże. Raport o założeniu wstępnego agenturalnego rozpracowania pod krypt. „Zdraycy” z 24 VIII 1950 r., k. 391–397; Plan obiektowego rozpracowania pod krypt. „Wschód” z 25 VIII 1950 r., k. 389–390. W grudniu 1950 r. na podstawie materiałów kompromitujących zwerbowano do współpracy informatora o ps. Wolny. W charakterystyce informatora zanotowano: „(...) ur. w roku 1915, narodowość i obywatelstwo polskie, wyznanie rzym.-kat., wykształcenie średnie, zawód nauczyciel, żonaty, przynależność partyjna ZSL, pochodzenie społeczne chłopskie, obecnie pracuje jako kierownik Szkoły Podstawowej. W pracy kontrolno-wiadomościowej orientuje się doskonale, ponieważ należał do WiN [Wolność i Niezawisłość – P.B.], pracował w Informacji, posiada on możliwości rozpracowania elementu akowskiego, gdyż cieszy się zaufaniem wśród wrogich elementów, jako były członek sanacyjnego podziemia. Dotychczas od w/w otrzymano dość cenne materiały po linii Ref. I-go tut. Urzędu. Odnośnie rozpracowania elementów akowskich otrzymał zadanie”. Zob.: tamże. Meldunek o przebiegu wstępnego agenturalnego rozpracowania pod krypt. „Zdraycy” z 10 I 1951 r., k. 419.

²³ Tamże, Plan obiektowego rozpracowania pod krypt. „Senatorzy” z 25 VIII 1950 r., k. 400–401.

²⁴ Tamże, Postanowienie z 27 VIII 1950 r., k. 398.

zajmują różne stanowiska w aparacie administracyjno-gospodarczym na naszym terenie i mogą nadal kontynuować swą wrogą robotę przy odbudowie naszego kraju i wykonaniu planu 6-letniego”²⁵.

Rozpracowania indywidualne – sprawa Bolesława Szuberta i Stanisława Wierzbę

W omawianym okresie PUBP w Wałczu prowadził również sprawy ewidencyjne wobec pojedynczych osób. Na podstawie donosów informatorów o ps. Stanisław, Poznań i Skowronek rozpoczęto rozpracowywanie Bolesława Szuberta²⁶ oraz Stanisława Wierzbę²⁷. Planowano uzyskać obciążające informacje, które miały posłużyć jako dowód „wrogiej” działalności wymienionych osób w zakładach pracy. Warto zaznaczyć, iż walkę z dywersją i sabotażem gospodarczym traktowano jako priorytet w działaniach UB. Rzekome sabotaże miały być wytłumaczeniem coraz bardziej widocznych kłopotów gospodarczych²⁸.

W styczniu 1952 r. na polecenie Prokuratora Powiatowego w Wałczu bezpieka aresztowała Bolesława Szuberta. Wcześniej stwierdzono, iż Szubert rzekomo dopuszczał się „systematycznego sabotowania na terenie swej pracy, gdzie zostało

²⁵ Tamże. Plan obiektowego rozpracowania pod krypt. „Tysiąc” z 25 XI 1950 r., k. 407-412; Postanowienie z 25.XI.1950 r., k. 413-415. RO „Tysiąc” zatwierdził kierownik PUBP w Wałczu, por. Tadeusz Chumek, zob.: tamże. Wałecka bezpieka zabezpieczała przed „wrogą działalnością” m.in. spółdzielnie produkcyjne. W 1951 r. na terenie powiatu wałeckiego funkcjonowało ok. 25 spółdzielni. Byłych członków AK ujawniono m.in. w spółdzielni w Broczynie, Hankach, Skrzatuszu oraz Mielęcinie. Spółdzielnie obsługiwało 4 informatorów oraz tzw. „kontakty poufne”, zob.: tamże. Pismo do naczelnika Wydziału III WUBP w Koszalinie z 14 IX 1951 r., k. 427.

²⁶ Bolesław Szubert – ur. w 1910 r. w miejscowości Wola Rózkowa (pow. Radomsko), z zawodu leśniczy, pochodzenie społeczne chłopskie, bezpartyjny. W okresie okupacji należał do Związku Walki Zbrojnej, następnie do AK, gdzie pełnił funkcję łącznika pomiędzy garnizonem Kobiele Wielkie a „bojówkami leśnymi” kierowanymi przez „Andrzeja” i „Marcina”. Używał ps. Wilk i Zuch. Utrzymywał kontakty z członkami Armii Ludowej, uzyskane wiadomości przekazywał AK. W 1947 r. przybył do gm. Szwecja. Pracował jako leśniczy w nadleśnictwie Dobrzyca. Zob.: tamże, Meldunek specjalny do szefa WUBP w Koszalinie z 28 I 1952 r., k. 432; Meldunek specjalny do naczelnika Wydziału III WUBP w Koszalinie z 29 I 1952 r., k. 434.

²⁷ Stanisław Wierzbę – ur. w 1913 r. w miejscowości Dzierżążno (pow. Kartuszy), z zawodu nauczyciel (ukończone seminarium), podporucznik rezerwy, bezpartyjny. W okresie okupacji należał do AK, pełnił funkcję zastępcy referenta Biura Informacji i Propagandy. Od września 1946 r. był prezesem rejonu o krypt. „Francja” (obwód Wolność i Niezawisłość/Niepodległość), używał ps. Świerk. Do Wałcza przybył w 1950 roku. Pracował jako kierownik w Bazie Nr 1 Państwowej Centrali Drzewnej Manipulacyjno-Spedycyjnej, podległej pod Państwową Centralę Drzewną w Szczecinku. Zob.: tamże, Meldunek specjalny do szefa WUBP w Koszalinie z 28 I 1952 r., k. 432; Meldunek specjalny do naczelnika Wydziału III WUBP w Koszalinie z 18 IV 1952 r., k. 436.

²⁸ Cyt. za: A. L. Sowa, *Historia polityczna Polski 1944-1991*, Kraków 2011, s. 161.

wykryte dotychczas nadużyć z jego strony ponad 75.000 zł.”²⁹. Kontakt poufny „J.S.” donosił o nielegalnej sprzedaży przez B. Szuberta drewna „kopalniak” (256 sztuk) jako drewna opałowego. Przeprowadzona kontrola i rewizja w leśnictwie „Maliny” miała także wykazać podrabianie przez B. Szuberta kwitów płatniczych. W biurku znaleziono czyste blankiety dostaw drewna, na których widniały pieczęcie Nadleśnictwa Dobrzyca, Państwowego Gospodarstwa Rolnego w Szwecji oraz sołtysa gromady Szwecja. Zdaniem UB, B. Szubert miał proponować łapówkę sekretarzowi Podstawowej Organizacji Partyjnej przy Rejonowym Przedsiębiorstwie Melioracyjnym w Wałczu w celu interwencji jego przeniesienia do innego zakładu, którego nie chciał. Podobną łapówkę proponował referentowi personalnemu Rejonu Lasów Państwowych w Wałczu³⁰. Bezpieka ustaliła, iż B. Szubert posiadał współników, mających kontakt ze Stanisławem Wierzba. Nie wiadomo, jak zakończyło się prowadzone śledztwo w tej sprawie.

Według ustaleń UB Stanisław Wierzba ubiegał się o przeniesienie do Państwowej Centrali Drzewnej Spedycji Morskiej w Gdańsku. Od pewnego czasu przebywał na delegacji w Bazie Państwowej Centrali Drzewnej Manipulacyjno-Spedycyjnej w Słupsku. Kontakt poufny informował, iż „Świerk” planował przedostanie się za granicę. W lutym 1952 r. kontrolerzy z Państwowej Centrali Drzewnej ze Szczecinka udowodnili rzekomo „szereg nadużyć” ze strony S. Wierzbę. Sprawy jednak nie przekazano do wałeckiej prokuratury. Uzasadniono to w następujący sposób: „[...] Wierzba posiada duże znajomości z P.C.D. w Szczecinku i przeniesienie jego z punktu widzenia naszego spowodowano celowo, ażeby zatrzeć jego nadużycia [...], wobec powyższego zachodzi niezwłoczna konieczność ujawnienia dalszych jego zamiarów oraz powiązań z byłymi czł. AK”³¹. Nie wiadomo, czy Stanisław Wierzba został zatrzymany przez UB. Kwestia ta wymaga dalszych badań.

Podsumowanie

Rozpracowanie kilkudziesięciu członków wileńskiej AK w powiecie wałeckim nadzorowane było przez funkcjonariuszy WUBP w Szczecinie oraz Koszalinie. Zgodnie z zasadami obowiązującymi w Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego sporządzano głównie kwestionariusze poszczególnych osób. Faktyczne jednak rozpracowanie objęło kilkunastu „figurantów”; część z nich została zapewne aresztowana i skazana pod różnymi zarzutami. W wyniku inwigilacji wiele osób

²⁹ AIPN Sz, 00103/234/4. Meldunek specjalny do naczelnika Wydziału III WUBP w Koszalinie z 29 I 1952 r., k. 434.

³⁰ Tamże, Meldunek specjalny do szefa WUBP w Koszalinie z 28 I 1952 r., k. 432-433.

³¹ Tamże, Meldunek specjalny do naczelnika Wydziału III WUBP w Koszalinie z 18 IV 1952 r., k. 436.

pozyskano do współpracy agenturalnej. Aktywnym konfidentem okazał się informator o ps. Wolny. Szczególną rolę miał odegrać informator o ps. Walter³².

Trudno stwierdzić, czy operacje UB wobec waleckich Wilnian zakończyły się powodzeniem. RO były nastawione głównie na zbieranie informacji o poszczególnych „figurantach”. Ich celem było m.in. zlikwidowanie „sieci konspiracyjnej”, zagrażającej ówczesnej władzy komunistycznej. Środowisko wileńskie na pewno umiejętnie zastraszano. Podstawą tych działań stało się szpiegostwo. Prezentowane meldunki urywają się w 1952 roku. Wydaje się, iż Wilnianie byli przedmiotem późniejszych działań ze strony UB, następnie Służby Bezpieczeństwa (SB). Niewykluczone również, że zakładano podsłuchy w mieszkaniach waleckich akowców oraz kontrolowano ich korespondencję oraz rozmowy telefoniczne.

Słowa kluczowe: *Armia Krajowa, Wilnianie, informator, agentura, figurant, безпека, Urząd Bezpieczeństwa,*

Summary

Activities of the Public Security Office against former members of the Vilnius Home Army in the Walecki powiat in 1947-1952

In 1947 the organisation of Polish Home Army (Polish: Armia Krajowa) which during the II world war operated in Vilnius area, was infiltrated by communistic secret political police (Polish: Urząd Bezpieczeństwa Publicznego - UBP) in Wałcz. UBP initiated the activities in order to intimidate and divide the members of Vilnius AK. After discovery the very well organized conspiracy structure of AK, which conducted a wide intelligence activity, the secret political policy considered this AK society as very dangerous for communistic authority.

Keywords: *National Army, informant, security, Security Office*

³² Warto w przyszłości ukazać kulisy pozyskania byłych członków AK do współpracy agenturalnej. Niektóre osoby wykorzystywano w rozpracowywaniu innych środowisk. Np. informator o ps. Olek (były członek 27 Dywizji Wołyńskiej AK) donosił na księży kapucynów z Wałcza. W Instytucie Pamięci Narodowej w Poznaniu przechowywana jest dokumentacja nt. działalności „Olka”. Wiadomo, iż w 1955 r. bezpieka używała hasła do nawiązania z nim łączności telefonicznej (nr telefonu 441). Treść hasła brzmiała: „Czy w dniu 10 sierpnia wysyłacie do centrali ryby, gdyż potrzebujemy 20 skrzyń”. W wyjaśnieniu hasła funkcjonariusz UB odnotował: „Podany dzień wysyłania ryb oznacza datę spotkania, ilość skrzyń oznacza godzinę spotkania. Podane w hasle cyfry są tylko przykładem i należy w zależności od konieczności nawiązania łączności odpowiednio zmieniać je. Jeżeli podany w hasle dzień spotkania (wysyłania ryb/ względnie godzina spotkania/ ilość skrzyń) z takich czy innych względów nie odpowiadałyby informatorowi, wówczas odpowiada iż np. w dniu 10 sierpnia nie mogę wysłać, wyślę dopiero w dniu 11 sierpnia w żądanej ilości skrzyń, względnie powie iż 20 skrzyń nie mogę wysłać, wyślę na razie 15 skrzyń”. Zob.: AIPN Poznań, 0042/1518. Hasło do telefonicznego nawiązania łączności z informatorem ps. Olek z 28 VI 1955 r., k. 26.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Instytut Pamięci Narodowej w Poznaniu, sygn. 0042/1518.

Instytut Pamięci Narodowej w Szczecinie, sygn. 00103/212, t. 2; 00103/234/4.

Opracowania

Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, tom I, 1944-1956, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005.

Niwiński P., *Działania komunistycznego aparatu represji wobec środowisk kombatantów wileńskiej AK 1945-1980*, Warszawa 2009.

Sowa A.L., *Historia polityczna Polski 1944-1991*, Kraków 2011.

Terlecki R., *Miecz i tarcza komunizmu. Historia aparatu bezpieczeństwa w Polsce 1944-1990*, Kraków 2007.

Aneks źródłowy

IpN sz 00103/234/4
329/ADM, IPN GD 0019/234

Pow. Urz. Bezp. Publ.
w Wałczu
L.d. 193/48

Odpis.
Wałcz, dnia 19.6.48 r.

Do
Archiwum K.W.M.O. w Koszalinie
Rejonowej Komendy Uzupełnień

W S z c z e c i n i e .

Dotyczy: opinii ob. Fryauf Henryka

W odpowiedzi na pismo z dnia 1.6.48 r. L.d. 0207 mia-
nowiadaliśmy, że Fryauf Henryk ur. 23.11.1927 r. w Wilnie pracował w
konspiracji k/Wilka do roku 1943 w "A.K." Politycznie niepewny. Na
terenie tutejszym nie przejawiał wrogiej działalności. Sądownie ani
administracyjnie karany nie był. Fryauf Henryk składał już podanie o
przyjęcie go do K.B.W.

Referent
/-/ Wandolowski Stefan

Szef P.U.B.P. w Wałczu
/-/ Stelmaszuk por.

na zgodę:

strona: 0391

Pismo szefa PUBP w Wałczu z 19 czerwca 1948 r. (źródło: IPN Szczecin)

IpN sz 00103/234/4
329/ADM, IPN GD 0019/234

POWIATOWY URZĄD
BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO
w Wałczu
Nr. 329/48 /R.III.

Wałcz, dnia 16.8.48 r.

Archiwum K.W.M.O. w Koszalinie

Do
Naczelnika Wydziału III-go W.U.B.P.

W S z c z e c i n i e .

W załączeniu pisma z dnia 12.8.48 r. z L.d. C.B. 1241/292/
48 dot. członków znajdujących się na brygadach A.K. z Wileńszczyzny
Powiadamy, że na terenie naszego powiatu, dotychczas ustalono
5 czł. w/w organizacji, na których w załączeniu przesyłamy wykaz,
gra materiały dotyczące odnośnie członków A.K. z Wileńszczyzny,
znajdujących się obecnie na terenie powiatu wałeckiego.

Załączników: 7.

St. Ref. III-go Referatu
/-/ Ogódowski Bernard st.sierz.

Szef P.U.B.P. w Wałczu
/-/ Stelmaszuk por.

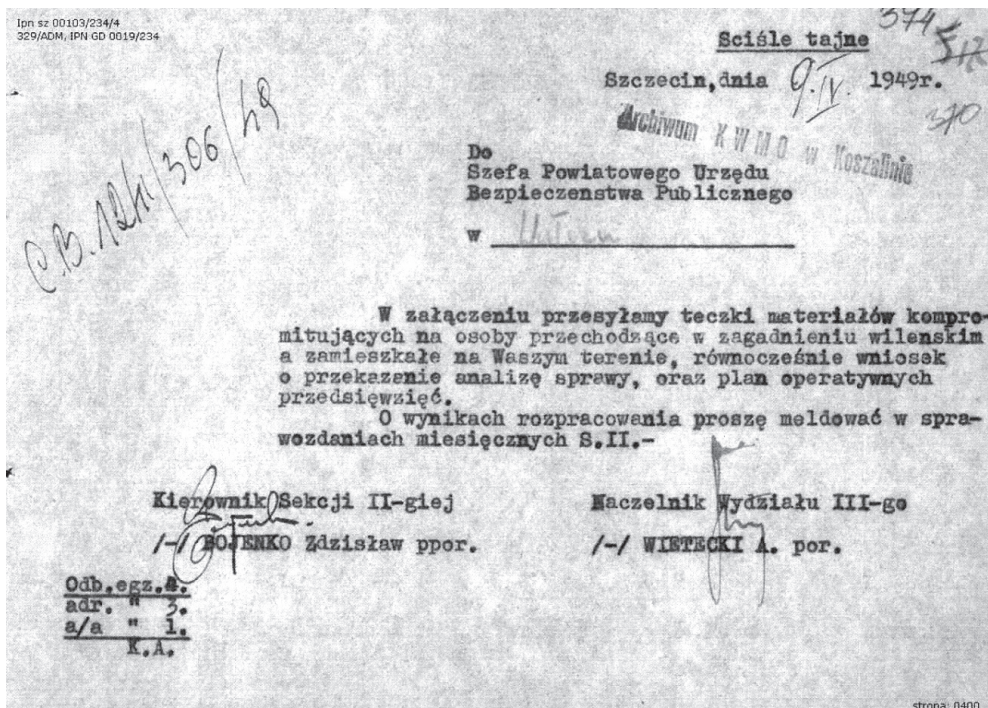
Odbito egz. 2.

WUBP	"	1
a.s.	"	1
A.W.		

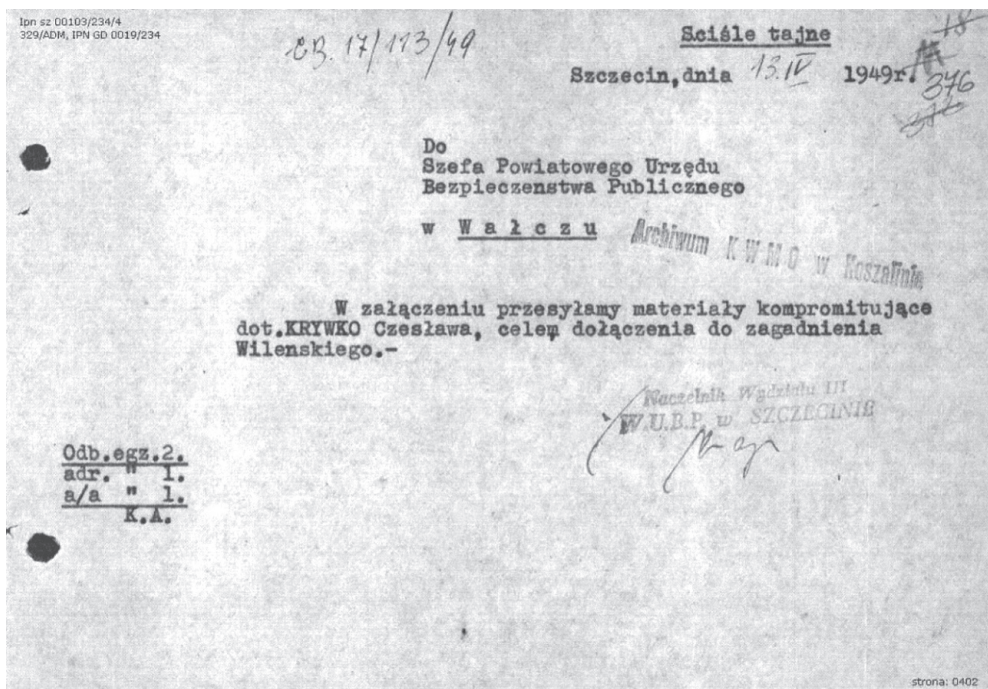
strona: 0390

Pismo szefa PUBP w Wałczu z 16 sierpnia 1948 r. (źródło: IPN Szczecin)

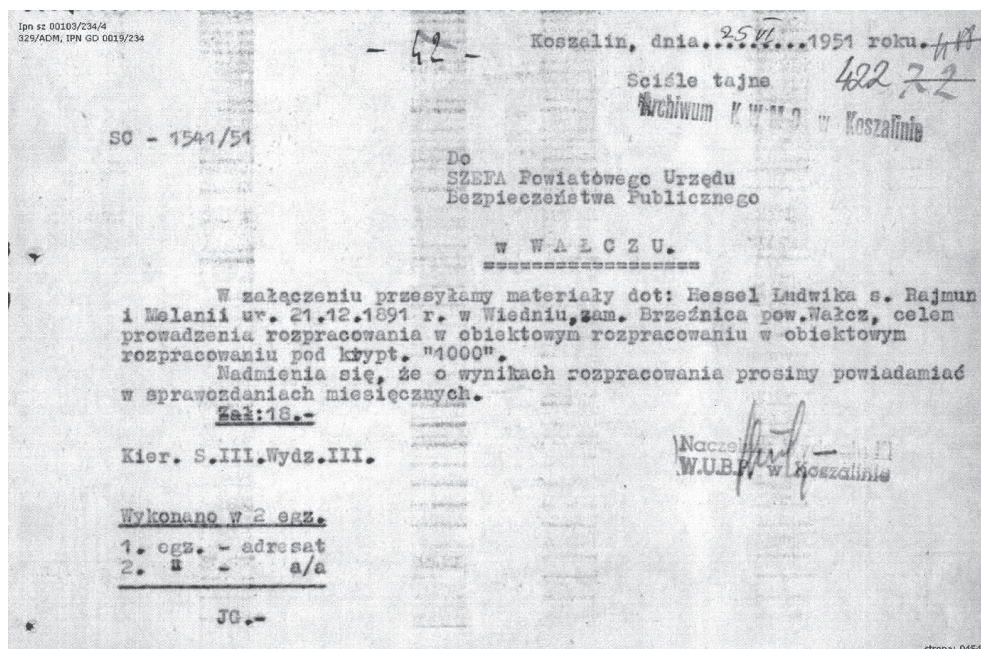

Pismo do szefa PUBP w Wałczu z 9 kwietnia 1949 r. (źródło: IPN Szczecin)

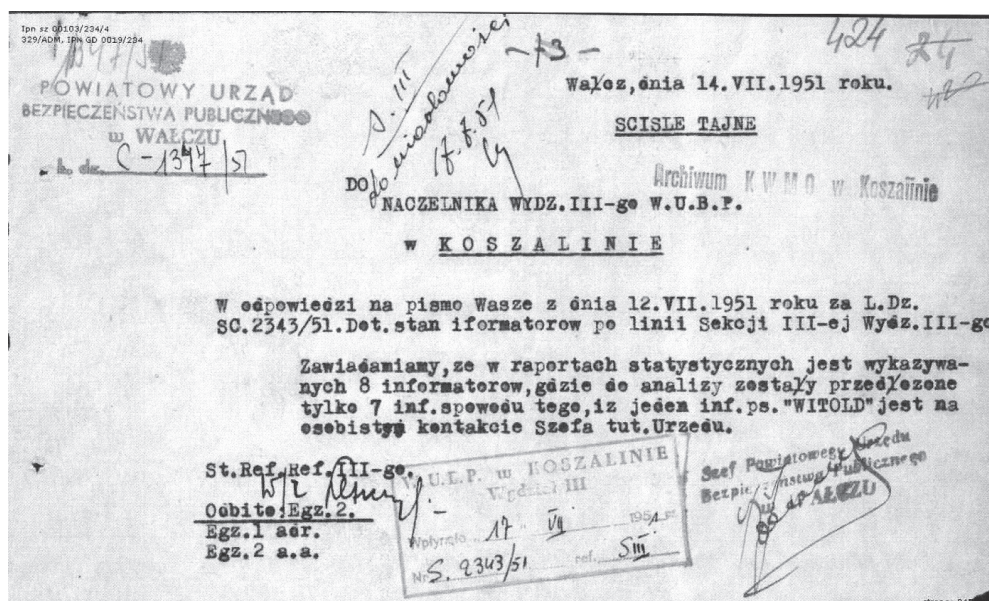

Pismo naczelnika Wydziału III WUBP w Szczecinie z 13 kwietnia 1949 r.
(źródło: IPN Szczecin)

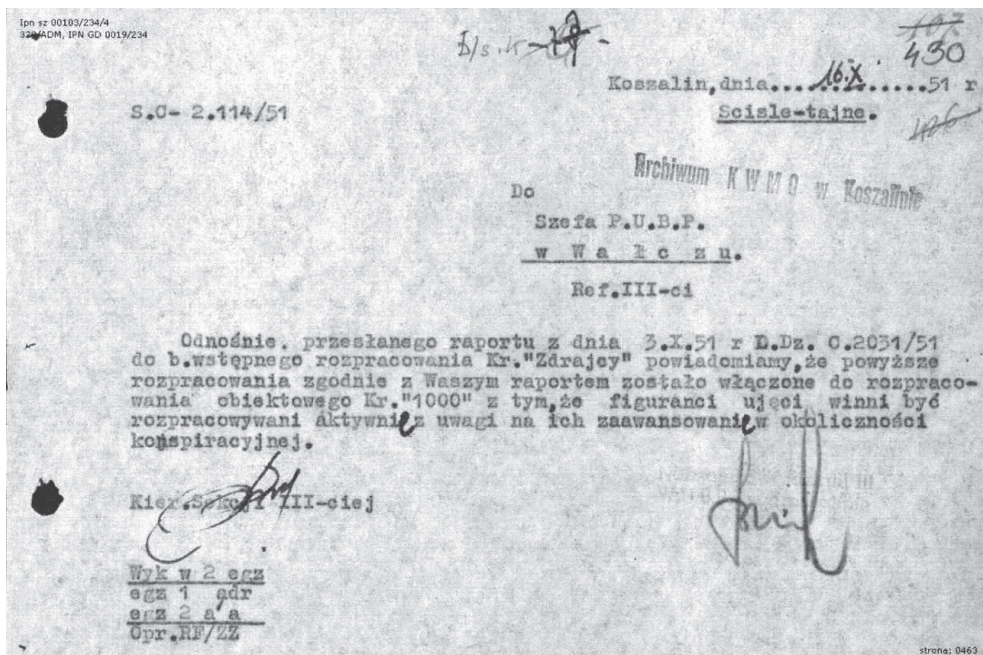

Pismo do szefa PUBP w Wałczu z 25 czerwca 1951 r. (źródło: IPN Szczecin)

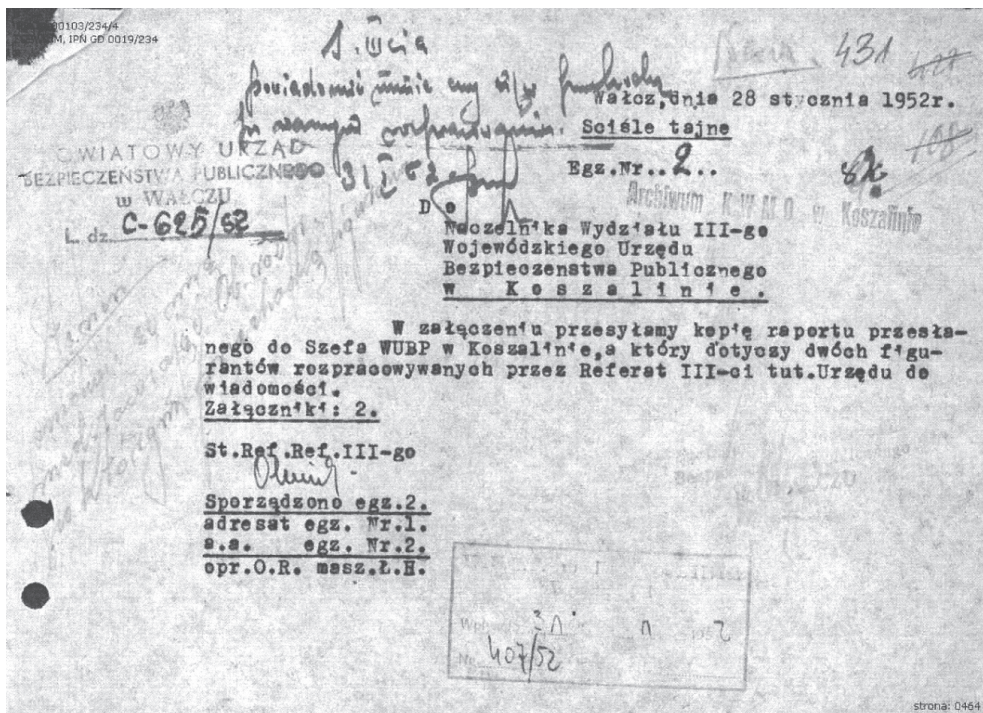

Pismo do naczelnika Wydziału III WUBP w Koszalinie z 14 lipca 1951 r. (źródło: IPN Szczecin)

Pismo do szefa PUBP w Wałczu z 16 października 1951 r. (źródło: IPN Szczecin)

Pismo do naczelnika Wydziału III WUBP w Koszalinie z 28 stycznia 1952 r.
(źródło: IPN Szczecin)